

JAN SUNDIN:

Eko-kommissionens filosofi i ny tappning

Eko-kommissionens slutbetänkande resulterade i en proposition med riktlinjer för bekämpandet av den ekonomiska brottsligheten.

Kommissionens tankar om rättssäkerhet och solidaritet återfinnes i regeringens proposition. Författaren utsätter statsråden Ingvar Carlssons och Sten Wickboms filosofi och förslag för kritisk granskning.

För bortåt ett år sedan kom den välbekanta eko-kommissionen med sitt slutbetänkande. Det innehöll en hel del av kommissionens filosofi, om rättssäkerhet, samhällelig solidaritet och den "ideologiska tårtspaden", det sällsamma instrument som – genom att ta från välbeställda och ge till fattiga – skall skapa jämlikhet, ja, även lycka och välbefinnande för alla.

I oktober förra året kom regeringen med en proposition som innehöll riktlinjerna för det framtida arbetet mot ekonomisk brottslighet. I flera avseenden ansluter sig regeringen till kommissionens tankar när det gäller rättssäkerhet och solidaritet. Den sällsamma tårtspaden har dock inte kommit med i propositionen.

Solidariteten

Främst är det problemen kring solidaritet och rättssäkerhet som kan vara av intresse. När det gäller detta ämne är det statsrådet Ingvar Carlsson som står för regeringens tankar i propositionen.

Statsrådet Carlsson slår till en början fast att alla demokratiska samhällen vilar på regelsystem som antagits av en majoritet och som förpliktar alla. Flertalet av dessa regler är, menar Carlsson, folk överens om. I flertalet fall följer man reglerna även om kontrollen är bristfällig. Det beror enligt Carlsson på vad som kallas "frivillig efterlevnad" och det är någonting som enligt Carlsson är mycket viktigt. Den frivilliga efterlevnaden bygger inte minst på att reglerna uppfattas som rimliga och riktiga och har stöd i folks rättsmedvetande. Men det räcker enligt statsrådet inte med detta. Allmänheten måste dessutom förmås att begripa

Jan Sundin är kammarrättslagman.

att vi lever i ett solidariskt samhälle. Solidaritet är, inskräper han, inte ett honnörsord, fritt svävande över den materiella verkligheten. Solidariska band mellan människor formas i ett växelspel mellan ekonomisk utveckling och värderingar med förankring i en lång kulturell och social tradition. Men, påpekar Carlsson, ett solidariskt beteende kan i längden bevaras endast om det ter sig rationellt för den enskilde. Hederlighet och hjälpsamhet måste enligt statsrådet få sin belöning i omgivningens handlande. Man måste kunna lita på att andra människor handlar efter ungefär samma normer som man själv. Om alltför många bryter mot denna filosofi kommer enligt Carlsson samhällsmoralen i gungning.

Hur är det i dag enligt statsrådet Carlsson med solidariteten? När det gäller ekonomisk brottslighet tycker Carlsson att situationen är bekymmersam. Nu behövs det, menar han, ökad statlig kontroll för att bibehålla och stärka tilltron till vikten av ett gemensamt solidariskt ansvar för grundläggande samhälleliga normer. Men kontroll räcker inte, menar Carlsson. Den måste kompletteras med bland annat skärpt social kontroll från anställda, konkurrenter och konsumenter.

Finns det egentligen så mycket att invända mot statsrådet Carlssons filosofi? Tankarna omfattas säkert av många, i varje fall i teorin. Man måste dock trots allt komma med några invändningar. När det gäller beskattningssystemet är det tyvärr så att många av reglerna inte alls har stöd i allmänhetens rättsmedvetande. Det gör att folk inte alltid underkastar sig "frivillig efterlevnad". Brister det på den punkten är det inte så lätt att förmå

folk att förstå vikten av solidaritet. Tvärtom finner den enskilde det vara "rationellt" att strunta i solidariteten, om han bjuds tillfälle därtill. Någon belöning har han ingalunda att vänta sig, om han deklarerar hederligt. I stället tar det allmänna det mesta av "extraknäck" och annat. Inte heller får den som är hederlig sin belöning i "omgivningens handlande".

Samhällsmoralen är förvisso som statsrådet Carlsson funnit i gungning. I och för sig är det då logiskt att skärpa kontrollen så att den blir järnhård, allomfattande och allt genomlysande såsom den välbekanta telescreenen i Orwells roman "1984". Frågan är dock om en sådan kontroll leder till ökad solidaritet. Alla torde inte vilja besvara frågan ja-kande.

Det mest uppseendeväckande är emellertid vad statsrådet Carlsson talar om avslutningsvis. Kontroll räcker inte, tycker han, utan måste kompletteras med social kontroll. Den kontrollen skall utföras, inte av taxeringsrevisorer utan av allmänheten i form av anställda, konkurrenter och konsumenter.

Många som läst detta frågar sig vad statsrådet Carlsson menar. Det är svårt att tolka hans tankar på annat sätt än att han öppet manar till angiveri. Sådan verksamhet skall utövas av anställda, konkurrenter och konsumenter. En anställd som misstänker att hans arbetsgivare ägnar sig åt skattefusk i någon form – kanske räcker det att den anställde tycker att arbetsgivaren lever ett uppseendeväckande lyxliv – skall således tala om sina misstankar för skattemyndigheterna så att de kan undersöka saken. På samma sätt skall konkurrenter och kon-

sumenter förfara. Ett allmänt angiveri skall således förekomma. Hur många svenska medborgare vill vara med om en sådan "social kontroll"?

Rättssäkerheten

I fråga om rättssäkerhetsbegreppet hade eko-kommissionen åtskilliga mer eller mindre grumliga tankar. Den enda rimliga slutsats som man kunde dra av kommissionens funderingar kring ämnet var att den ansåg att det är så betydelsefullt att bekämpa ekonomiska brott att man inte får vara så värst noga med medlen.

I propositionen hittar man en del tankar kring begreppet rättssäkerhet. Två statsråd står för funderingarna, nämligen Ingvar Carlsson och Sten Wickbom.

Frågan är dock om det tjänar så mycket till att söka analysera de båda statsrådets funderingar. Statsrådet Wickbom gör nämligen, mitt i allt sitt filosoferande, följande programförklaring: "Hävdvunna rättssäkerhetsbegrepp gör sig gällande med samma styrka och har samma krav på att bli tillgodosedda i samband med ekonomisk brottslighet som i samband med annan brottslighet".

Därmed har Wickbom på sätt och vis sopat undan eko-kommissionens dimmiga och tvetydiga filosofi.

Hur som helst kan det vara av ett visst intresse att veta något om de båda statsrådets eller rättare sagt regeringens tankar i ämnet. Carlsson skiljer mellan "formell" och materiell rättssäkerhet och han tar därmed otvivelaktigt ett nytt grepp i ämnet. Den formella rättssäkerheten är, menar han, rättssäkerhet i traditionell mening, medan den materiella innebär att medborgarna skall kunna

utgå från att de inte drabbas av brott. Med detta vill Carlsson ha sagt att det är viktigt att brott bekämpas.

Statsrådet Wickbom är en smula klarare än sin kollega. Han menar att rättssäkerheten inte kan begränsas till att gälla skyddet för den enskilde lagöverträdaren. Att samhället och människor bereds skydd mot att utsättas för brott kan, menar Wickbom, också ses som en fråga om rättssäkerhet.

Inte så litet konfunderad blir man när man begrundar de två statsrådets funderingar. Hittills har man utan tvivel förknippat rättssäkerhetsbegreppet med den enskilde människan och hennes roll i samhället. Däremot är talet om att samhället eller rättare sagt staten har något behov av rättssäkerhet en nyhet. Det måste vara innebörden i Wickboms filosofi såvitt jag förstår. Därigenom har man gett begreppet en ny och överraskande innebörd.

När man i propositionen talar om den nya rättssäkerheten avses i själva verket effektivitet i rättsväsendet så att brott upptäcks och beivras. I och för sig kan man inte invända något mot att man ökar effektiviteten på detta område. Men varför talar man då om rättssäkerhet?

Orwell skildrar i sin roman "1984" – enligt många aktuell i våra dagar – hur man manipulerar med ord. "Frihet är slaveri" är ett känt exempel. Det är bland andra den flitige filologen Syme som ägnar sig åt detta arbete. Jag vill inte påstå att de båda statsråden manipulerar med ord men när det gäller rättssäkerhet ger de åt begreppet en alldeles ny innebörd.